

egyik hathatós tényezője lehetett. Ezzel Hermann István valóban bevilágít a nagy Arany-válság okainak mélységeibe.

Arany azonban nem teljesen azonos azzal a népi, naivan eszményítő szemlélettel, amelyet ő képvisel. Ő túllépett rajta, a nagy hallgatás számára nem végtragédia. A dezillúzió mélye az, amikor világos lesz, hogy a Deákék kínálta megoldás, a kiegyezés nyújtotta lehetőségeket sem tudja felhasználni a nemesség vezetett Magyarország. A kiábrándulás szavát először Arany fia mondja ki „A délibábok hőisében”. Utána Arany is eljut, előző femtartalmai ellenére, a kritikai ábrázolásmód egy sajátos fajtájához az Őszikékben, mely, nézetem szerint, több, mint egy művészi tragédia epilógusa.

Hermann Istvánnak szép fejtegetéseibe gyakran csúsznak be e fejezet folyamán is téves értelmezések. Nézetem szerint túlzás azt állítani, hogy Kossuth III. Napóleonnal, Cavourral folytatott tárgyalásainak a baloldali értékelése sodorta volna Aranyt részben Deákék oldalára. A *Széchenyi emlékezetében* a „szilaj patak” kifejezésnek (226) nem tulajdonítanak forradalmi szimbolikát, főleg nem politikai ellentétet a „dús önrzelem dagasztotta lassú folyóval” szemben. Nem hiszem, hogy a *Magányban* utolsó két szakasza a költő reményeit fejezné ki, hogy a „fősodor majd kiragadja a vezetést az eddigi irányítók (t. i. Deákék) kezéből”. (239) Ennek ellentmond Arany egész akkori magatartása és a *Rendületlenül* higgadtságra intő sorai is.

Hermann István könyve, említett tévedései ellenére is, sok eredeti és mélyreható elemzést tartalmaz, nyeresége az Arany-irodalomnak, hibái is hasznos vitákat kezdeményezhetnek. gondolatcsírái érdekes továbbfejlesztéseket hozhatnak.

Horváth Károly

GERGELY PÁL: ARANY JÁNOS ÉS AZ AKADÉMIA

(Irodalomtörténeti Füzetek 11. Budapest 1957. Akadémiai Kiadó)

Arany János akadémiai éveinek ismertetésével Gergely Pál méltóképpen járult hozzá az Arany emlékévé megünnepléséhez. Az utóbbi évek egyik legizgalmasabb irodalmi leletének, az Akadémia Főtitkári Hivatala 1949-ben megtalált levelestárának Aranyra vonatkozó részeit ismerteti a kis füzet, függelékben pedig a legérdekesebb Arany-kéziratok közül publikál néhányat a szerző.

Gergely Pál írása nyomán látjuk csak igazán azt, amire verseiben és barátaihoz írt levelében Arany maga is nem egyszer célzott, hogy milyen iszonyatos terheket rótt rá a „beamterség” és hogy mekkora kincsektől foszthatta meg a magyar irodalmat az akkori kultúrpolitikának az a bűnös tékozlása, mely Aranyt közel másfél évtizedig akták elintézésével foglalkoztatta.

Mert Arany ezekben az években egymaga látta el a titkár, később főtitkár, a könyvtár és a könyvkiadás irányítójának nehéz munkáját. Sőt, amint a hivatali iratokból kiderül, még a találmányleírásokat, prioritásokat is ő tartotta számon. Mai fogalmakra lefordítva tehát négy intézményt: a Tudományos Akadémiát, az Akadémiai Könyvtárt, az Akadémiai Kiadót és a Találmányi Hivatalt irányította egymaga. Mindehhez pedig segítségül három osztálytitkár, három könyvtáros, egy kéziratáros, egy jogtanácsos,

egy gondnok, egy „főtitkár segéd”, egy írnok, két javítnok és nyolc szolgáló állott rendelkezésére.

Ezek után nem csodálkozhatunk a most előkerült iratok óriási változatoságán. Hírt adnak ezek az akták arról a gondosságról és alaposságról, mellyel Arany a nagygyűléseket, a felolvasó üléseket megrendezte, a tagválasztásokat előkészítette, fenntartotta a kapcsolatot a külföldi akadémiákkal és akadémiánk külföldi tagjaival. Nem lehet meghatottság nélkül olvasni azokat a sorokat, melyekben a legjelentéktelenebb adminisztratív és gazdasági ügyekben is ő maga intézkedik, ahogy „táblás kimutatásokat” gyárt, ülésrendeket készít, kérvényez, pályázatokat bírál, gratulál és kondoleál — s mindezt az ő pedáns, gyöngybetűs kézírásával. És még jobban elszorul a szívünk, ha tudjuk, hogy az első két évben e tömördek munka mellett naponta kétszer esőben-hóban is gyalog járt be hivatalába az Akadémiától bizony távol eső Erkel utcai lakásából. Csoda-e, ha ilyen körülmények közt nemcsak költői alkotásra nem jut ideje, de még hosszabb, elmélyültebb bírálatra sem. Igaz, hogy ezt a pályázatokra beérkezett művek alacsony színvonala se nagyon ösztönözte. Mindössze két hosszabb bírálatot találunk az anyagban, ez is titkári megbízatása előtt, 1861-ben és 1863-ban kelt.

Gergely Pál úgy van ezzel a gazdag kézirat-lelettel, mint aki hirtelen-váratlan hatalmas kincsre bukkan és még első izgalomban szét akarja osztani, hogy más is örüljön neki. Ez az izgalom érzik meg kissé az anyag közreadásán, a rendszerezés hiányán. Időrendi sorrendben mondja el az érdekesebb iratok tartalmát, szándéka szerint bizonyára azért, hogy Arany életrajzának ehhez a szakaszához fontos nyersanyagot szolgáltatson. Ebben az esetben azonban nem ártott volna, ha az egyes iratok pontos keltét is feltüntette volna. Az adatszerezésen túlmenően azonban Gergely Pál időnkint felhívja figyelmünket az akták hivatalos hangján is átütő, jellemző aranyi stílári fordulatokra és az „ügyintézésből” kivilágzó emberi magatartásra is.

A kötetet kiegészítő függelékben az adott lehetőségek keretei közt jó érzékkel válogatta ki a szerző az ízelítőnek szánt legfontosabb szövegeket is. Nagy kár azonban, hogy a Darwinnak 1872-ben írt levél fogalmazványát nem olvashattuk a szövegek között.

Gergely Pál füzetének anyaga csak kis hányadát teszi annak a hatalmas irattárnak, melyre ő maga akadt rá és melynek rendszerezését azóta is áldozatos munkával végzi. Éppen ezért nagyon üdvös volna, ha folytatná a feldolgozás munkáját is. Úgy tűnik, hogy az előkerült iratokból meg lehetne írni a Magyar Tudományos Akadémia történetét. Nagy nyeresége volna kulturális életünknek, ha Gergely Pál erre a feladatra is vállalkoznék.

Most megjelent munkája pedig remélhetőleg újabb lendületet fog adni az Arany kutatásnak, hiszen a Gergely által ismertetett adatok alapján Arany mintegy 15 éves életszakaszának csaknem minden napját megismerhetjük az életerejét szinte teljesen felörlő robot oldaláról. Jó volna, ha a rengeteg újonnan megtalált kézirat végre az Arany kritikai kiadás folytatására is ösztönözően hat.

Vezér Erzsébet